

UHIVE

www.uhedergisi.com

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:44 K:57

KLASİK TÜRK MUSİKİSİNDE İTRÎ'NİN YERİ VE CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİ ÜZERİNDEKİ BAZI ETKİLERİ

İTRI'S PLACE IN THE CLASSICAL TURKISH MUSIC TRADITION AND HIS IMPACTS ON REPUBLIC PERIOD TURKISH POETRY

Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mgunes74@gmail.com

Özet: İlk insandan günümüze gelinceye kadar gelişerek varlığını etkin bir şekilde devam ettiren musikinin, Türk toplum hayatında daima ayrı ve çok önemli bir yere sahip olduğu bilinir. Türk musikisinin XVII. yüzyıldaki en önemli ustalarından birisi olan Buhurî-zâde Mustafa İtrî, günümüze kadar Türk kültür, musiki ve şiiri üzerinde etkileri görülen bir sanatçı olup özellikle Tekbir ve Salât-ı ümmiye adlı eserleri, unutulmaması gereken klasikler arasında yer alır. İtrî, kültürde sürekliliğin önemine inanan ve kökü mazide olan bir ati'nin şairi olarak bilinen Yahya Kemal tarafından Türk musikisinin piri olarak vasıflandırılır. Arif Nihat Asya tarafından kaleme alınan bir naatta da İtrî'nin tekbirinin zikredilmiş olması, onun Cumhuriyet dönemi Türk şiiri üzerindeki etkisini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk musikisi, Buhurî-zâde Mustafa İtrî, Yahya Kemal, Arif Nihat Asya.

Abstract: Known to exist since primeval times, music has always had a substantial importance in Turkish community life. Buhuri-zade Mustafa Itri was one of the most important masters in the first period of classical Turkish music. He had an enormous impact on Turkish culture, music and poetry and his works like Tekbir and Salat-ı Ümmiye are among the memorable classics. Yahya Kemal, who believed in the significance of a lasting culture and who is also known as the poet of a future rooted in the past, described Itri as the father of Turkish music. In addition to this, Itri's Tekbir was cited by Arif Nihat Asya in his work naat' and this shows Itri's deep impact on republic period Turkish poetry.

Key Words: Turkish music, Buhurî-zâde Mustafa İtrî, Yahya Kemal, Arif Nihat Asya.

GİRİŞ

Kültür ve sanatın, ilk insandan günümüze gelinceye kadar daima insanoğlunun faaliyet alanları arasında yerini aldığı görülür. Kültür hayatının vazgeçilmez değerleri de dil, edebiyat, tarih, felsefe ekonomi, siyaset, resim, musiki, sanat, duygu ve düşünce gibi unsurlardan oluşur. Her sanat gibi akıl ve gönülle beslenen musiki de daima iki kanatlı bir sanat dalı olarak dikkati çeker (Erkaya 2011: 25).

Ana ögesi olan sesin belli bir amaca göre düzenlenmesi olarak tanımlanabilecek musikiye ilişkin ilk düşünceler, Pythagoras ve Konfiçyüs'e kadar gider. Her iki düşünürün de musikiyi, varlık bilimsel (ontoloji) ve insan bilimsel tarzda ele alarak musikin dinleyici üzerinde uyandırdığı etki, uyarım, izlenim ve duygulanımla açıklamaya çalışan *duyusal etki öğretisini* benimsedikleri bilinir (Özaslan 2005: 58).

Konfiçyüs, musikin insan ve toplum üzerindeki etkisini, *musiki devlet kurar, devlet yıkar* şeklindeki veciz sözüyle özetler. Klasik Yunan filozoflarından Platon'a göre ise erdemli insan

yetiştirmenin yolu da musiki eğitiminden geçer. Platon, söz, ritim ve makamın sentezinden oluşan müziğin etki gücüne dikkati çekerek yiğit ve ölçülü davranışların kazanımında, mutlaka musikin kullanılması gerektiğini belirtir. Aynı şekilde Aristoteles de bir eğitim aracı olan müziğin arınma yoluyla kişilik gelişimindeki önemine vurgu yapar (Özaslan 2005: 58).

Eski devirlerden günümüze gelinceye kadar daima mizaca bağlı huylar üzerinde dil ve spor gibi müziğin de önemli etkilerinin olduğu kabul edilir. Mesela eski Atina'da karakter terbiyesi konusunda meşhur olmuş bilim insanları tarafından gençlerin eğitim ve terbiyesinde, jimnastik, müzik ve dil araştırmalarına büyük önem verildiği; genç bir Atinalı için, iyi bir eğitim ve terbiye almış olmanın üç temel şartından birinin iyi bir müzik bilgisine sahip olmak gerektiği konusuna kaynaklarda vurgu yapılır (Başgil 2010: 62).

Kendi öz kültür ve değerleri konusunda duyarlı toplumların, her türlü birikimini toplumun yararına sunarak

ilerleyebildikleri bilinir. Milletlerin bugünü ve geleceği tam olarak yaşayabilmelerinin yolu, her türlü tarihsel zenginliklerine ve kültür mirasına sahip çıkmalarından geçer. Bu öneminden dolayı, müzikle ilgili görüş ve düşüncelerin dile getirilmeye başladığı günden bu yana, dolaylı ya da dolaysız bir şekilde, kültürün çok önemli bir ögesi olan müziğin, insan hayatında başta biyolojik psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik konularda olmak üzere pek çok alanda işlevsel olduğu belirtilmiştir (Özaslan, 2005: 58).

Türk kültür mirası arasında önemli bir yer tutan Türk musikisini anlayabilmek için sadece batı musikisini bilmek yeterli değildir. Aynı zamanda Eski Yunan, Bizans, İran ve Arap musikileri üzerinde de fikir sahibi olmak lazımdır. Bilindiği gibi, musiki tarihi, kültür tarihinin, kültür tarihi de medeniyet tarihinin bir koludur. Musiki tarihi ile ilgili olarak ileri sürülen görüş ve düşüncelerin, aynı zamanda kültür ve medeniyet tarihi açısından da büyük bir öneme haiz olduğu söylenebilir (Öztuna, 1987: 39).

Geçmişten günümüze kadar gelen, toplum hayatımızda çok önemli bir yere sahip olan ve oldukça dinamik bir yapıya sahip olan klasik Türk kültür ve müziğinin, bazen evrensel özellik taşıyan yabancı kültürlerden etkilense de temel özellikler açısından pek değişmediği görülür. Buna rağmen araştırmacıların bir kısmı, Türk musikisinin yüzyıllardan beri geniş coğrafyada yayılmış olması sebebiyle, korkulu bir tereddüt yaşar. Kuzey Buz Denizi kıyılarından Tuna'ya, Himalaya dağlarının kuzeyinden Volga boylarına kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hüküm süren ve bugün bir kısmının da Türk olmadığını bildiğimiz bazı ülkelerde bile Türk musikisinin kalıntı, etki ve izlerine rastlamak mümkündür (Öztuna, 1987: 39).

Günümüzde Anadolu dışında da çok geniş coğrafyaya yayılan Türk musikisinin¹ yozlaşması ve kendi

¹ Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin çağdaşı olan ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, musikiyi genel anlamda şöyle tarif eder: *Hoş avaz, âlem-i ervah sedasıdır (Güzel ses, ruhlar âleminin yankılanan sesidir). Cümle saz ve makamlarda ruha gıda vardır. Hz. Âdem, ruhlar âleminde çamurdan bir kalıp hâlinde iken ruh ona girmek istemiş; ruh, Hak'tan gelen gizli ve güzel bir ses karşısında mest olup kendinden geçerek Hz. Âdem'e girmiştir. Bu güzel sesin etkisiyle bilginler, ruha gıda olması için yeni sazlar icat ettiler. İlk icat edilen sazlar, zilsiz def ve kamıştan yapılmış olan kavalıdır. Bilgin Pisagor, icat edilmiş olan bu iki*

kodlarından uzaklaşması tehlikesi ile yüz yüze olduğumuz söylenebilir. Toplumu her yönden etkisi altına alan ve temelinde ruh bulunan musikin, biri akıl, diğeri de gönül olmak üzere iki taraflı olduğu kabul edilir. Musikin, sadece iç dünya ya da dış dünya (akıl dünyası) ile sınırlı kalması halinde gelişimini sürdürmesi zorlaşır. Mesela, insanın mana ve ruh dünyasını etkisi altında bırakan Tekke musikisi ile Klasik Türk musikinin sentezi hâlinde, insanın manevi duygularını besleyen, çok yönlü ve faydalı bir musiki ortaya çıkabilir (Erkaya, 2011: 25).

Konu ile ilgili olarak kaleme alınan bazı eserlerde, musikin icadı, makamlar, musiki aletleri ve musikin insan üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalara bakıldığında, musiki tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu görülür. Kaynaklarda, musikide kullanılan on iki makamın on iki burca, yedi âgâzenin yedi gezegene, dört şubenin dört unsura, yirmi dört elhâmın da bir günün yirmi dört saatine karşılık geldiği belirtilir. Bilenebildiği kadarıyla, Davut ve İdris

Peygamberlerin yanında Nuh Peygamberin oğluna da nispet edilen musiki kültürünün, ilk insan Hz. Âdem ve çocuklarına kadar uzandığı bilinir. (Aslan, 2000: 44)

İlk insan Hz. Âdem'in çocukları Hâbil ve Kâbil arasında geçtiği var sayılan ve özünü, kardeşleri İklimiyya ile evlenmeleri konusundaki tartışmanın oluşturduğu şu olay, musiki tarihinin insanlık tarihi kadar eski olması konusunda bilgi vermesi açısından oldukça anlamlıdır:

Hz. Âdem, oğulları Hâbil ve Kâbil'in, (kız kardeşleri İklimiyya ile evlenme konusunda) tartışmaları üzerine, mallarından belli bir miktarı, belirlenmiş bir yere koymalarını ve kimin sadakası kabul edilirse evlenme hakkının da onun olacağını söyler. Hâbil, çoban olduğu için hayır yapmak için bir koç getirir.² Hâbil'in koçuna karşılık Allah, yeryüzüne koyun şeklinde bir melek indirir. Hâbil'in koçu, gökten inen koyun şeklindeki bu meleği görünce onun peşinden göğe doğru yükselmeye başlar. Bu ilginç durum karşısında Hâbil çok sevinir.

sazın, Belkıs'ın düğününde çalındığını belirtir (Uygun 2012: 428-429; Dağlı vd. 2005: 343).

² Bu koçun, Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'in yerine kurban ettiği koç olduğu rivayet edilir.

Ayrıca koçunun ürküp geriye dönmemesi için de ellerinin arasına iki taş alır ve bunları birbirine vurarak belli bir ritim ve ahenk içinde sesin çıkmasını sağlar (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 141).

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, ilahî emir gereği Mekke'den Medine'ye göç eder. Hicret yolculuğu sırasında Sevr mağarasında Hz. Ebubekir ile bir süre kaldıktan sonra yola devam edilir. Hicret haberi Medine'ye ulaştığı zaman kadın-erkek, büyük-küçük herkes onu karşılamaya gelir. Medine'de, Hz. Peygamberin karşılanması sırasında, sahan kapaklarını, teneke ve bakır güğümleri, tahta parçalarını ve ellerini birbirine vurularak heyecanlar yatıştırılmaya çalışıldı. Hz. Peygamber'in karşılanması sırasında, kudüm, kaval, def ve davul gibi musiki aletleri eşliğinde şiir de okunur. Hz. Peygamberi, büyük bir coşku ve sevinçle karşılayan Medinelilerin seslendirdikleri bir musiki metninin Türkçe güftesi şöyledir: *Bedrin aydınlığına benzeyen Hz. Nebî'nin risâleti, Seniyyetü'l-Vedâ'dan üzerimize doğdu. Hakk'ın bu nimetine ömrümüzün sonuna kadar şükretmemiz gerekir. Her*

kişinin kabul ve itaat edeceği hükümleri getirerek bize Resul oldun. Hz. Peygamberin Medineli kızların bu davranış ve şarkı okumalarını hoş karşılayıp, onlara engel olmadığı bilinir (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 142-144).

Ka'b bin Zühayr³ de Hz. Peygamber'in mescidinde *Bânet Suâd* kasidesini besteli olarak okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in ona kendi hırkasını verdiği bilinir. Daha sonraki dönemlerde de mutasavvıfların coşku ile *halîle* veya *çârpâre* adlı aletleri eşliğinde, toplantılarında gönül odaklı musiki icra ettikleri bilinir (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 141-145; Şener 1995: 28-29).

³ Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinemeyen ünlü Arap şairi (ö. 26/645?) Kâ'b bin Zühayr 'in uzun bir ömür sürerek hicretin 10. yılında vefat ettiği bilinir. Kardeşi Büceyr'in Müslüman olması üzerine ona öfkelenmiş ve bir taraftan da Hz. Peygamberin aleyhinde yazdığı bir şiir sebebiyle ölüme mahkûm edilmişti. ?) Kâ'b bin Zühayr 'in, daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek özür dileyip Müslüman olduğu bilinir. Ünlü şair, daha sonra, Hz. Peygamber'e kendileri hakkında kaleme almış olduğu şu beyitleri okur: *Suaddan ayrı düştüm... Gönülüm artık bir hasta, / Zulfüne mahkum olmuş, zincirlenmiş bir esir / O Resl-i Kibriya bir nurdur, ılık saçan: / Keskin ve yalın kılıç, ilahî kılıçlardan...* Hz. Peygamber, kendisi hakkında yazılan bu beyitlerden çok memnun olmuş ve sırtındaki çizgili Yemen cübbesini (bürde) çıkararak şaire hediye ettiği için bu kasideye de Hırka kasidesi anlamında Kasîde-i Bürde adı verilmiştir (Şener 1995: 28-29).

İslam toplumlarında, öteden beri musiki, şiir, şair ve resim gibi konularda, bazı olumsuz düşünce ve değerlendirmelerin varlığı bilinir. Bilgi edinme vasıtalarının çoğalması ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşması sebebiyle, İslam'ın daha doğru anlaşılıp öğrenilir hâle geldiği görülür. Buna rağmen İslam toplumlarında görülen yanlış düşünce ve uygulamalar, İslâm'ın emri olarak algılanmakta; ortaya çıkan bazı olumsuzluklar da İslamiyet'e yüklenmektedir (Uraler, 2009: 131).

Klasik Türk musikisinin en büyük bestekârı Buhurî-zâde Mustafa İtrî Efendi⁴ gibi, daha pek divan şairinin musiki ile bizzat meşgul oldukları bilinir. Onun, çeşitli divan şiiri nazım biçim ve türlerinin yanında, hece ölçüsüyle kaleme aldığı halk edebiyatı ürünü türkû ve âşık tarzında şiirler kaleme aldığı Salim tezkiresinde belirtilir (Öztuna, 1971: 485).

XVIII. yüzyıl şair ve tezkire yazarlarından Salim Efendi, İstanbul'da Mevlânâkapı civarında doğan Buhurî-

zâde Mustafa İtrî Efendi'yi, “*musiki ilminin hocası, şiirin Nizâmî ve Hakânî'si*” şeklinde tanıtır. V. Mehmed, III. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa, III. Ahmed dönemlerinde yaşayarak onların iltifatlarına mazhar olan musiki üstadı Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin, aynı zamanda yazı sanatında da hattat-ı fâhîr⁵ olduğu bilinir.

Uzun yıllar Enderun'da musiki öğretmenliği ve hanendelik yapan, Klasik ve dinî Türk musikisinin en önemli bestekâr ve dehası olarak bilinen Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin, Buhurî-zâde lâkabı ve İtrî mahlasını alması ile

⁵ Aynı zamanda Talik yazı türünü Siyahî Ahmed Efendi'den öğrenerek zamanın ünlü bir hattatı olan Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin 1630/40 tarihleri arasında dünyaya gelmesi kuvvetle muhtemeldir. 1674'te ölen musikişinas Küçük İmam'a vefat tarihi yazan Mustafa İtrî'nin, o sıralarda divan edebiyatı kültürünü tamamen benimsemiş şair olduğu görülür. İtrî, vefatından 38 yıl önce bu güzel tarih manzumesini yazdığına göre, aynı zamanda onun daha o yıllarda iyi bir şair olduğu da söylenebilir. İstanbul'un Şehremini semtinde doğan Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin iyi bir tahsil gördüğü, Hafız Post'tan musiki dersleri aldığı, saraya çağrılarak bestelediği eserleri orada icra ettiği ve Sultan IV. Mehmed tarafından sanatı dolayısıyla taltif edilerek dileği üzerine Esirciler Kethüdalığı'na getirildiği de bilinir. Kaynaklarda, İstanbul'a getirilen esirlerin musiki hakkında bilgi sahibi olmak ve musikiye yatkın esirleri tespit ederek onları müzik konusunda eğitmek amacıyla, İtrî'nin bu göreve talip olduğu belirtilir. Aynı zamanda, Kırım Hanı Selim Giray da İtrî'nin, hayran ve koruyucusu idi. Kaynaklarda, 1711 yılında vefat ettiği belirtilen İtrî'nin mezarının Edirne kapısı dışında Mustafa Paşa Tekkesi yakınlarında bulunduğu belirtilse de bu konuda çeşitli rivayetler vardır (Öztuna 1971: 485; Taşdiken 1980: 35-36).

⁴ *Nâm-ı vâlâları Mustafa'dır. Ol ilm-i edvârın hâce-i sâni'si ve fenn-i mûsikînin Şeyh Nizâm u Hakânî'si uşşâk-ı vâlâ-nâm miyânında buhûrî-zâdelik şöhrat-i tâm hâsıl eyleyen zât-ı âlî makâmdır... ve müretteb Dîvân ve miyân-ı şuarâda hayli nâm u şânı vardır* (Sâlim Efendi 2005: 507-508).

ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen buhurculukla meşgul bir aileye mensup veya kendisi de meyvecilik ve çiçekçilik yaptığı için bu lâkap ve mahlası kullanmış olabileceği varsayılır. Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin, musiki sahasındaki şöhreti Lale devrinde de etkili bir şekilde devam eder. Kendi ismiyle bilinen Mustabey armudunu da onun yetiştirdiği rivayet edilir (Taşdiken, 1986: 35).

Çeşitli kaynaklarda ve çağdaşı Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin belirttiğine göre, binden fazla beste semâî ve kâr (Mevlevî, cami, saz vb. alanlarda yapılan musiki) bestelediği bilinen Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin, ne yazık ki ancak, kırk iki adet eseri günümüze ulaşabilmiştir. Bunların on tanesi dinî, yirmi sekiz tanesi din dışı ve dört tanesi de saz eseridir (Taşdiken, 1986: 37).

Türk musikisinin XVII. yüzyılda yetişmiş, sanatında zirveye yükselmiş ve kendinden sonraki sanatçılar üzerinde de etkili olmuş önemli bir şahsiyet olan Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin yaşadığı devir, uzmanlar

tarafından Türk musikisi ilminin inhitat devri olarak kabul edilir. Çağdaşı (özellikle yakın arkadaşı şair Nazîm, Nâbî, Bâkî, Nef'î ve Nâilî) ve kendinden önce yaşamış pek çok şairin güftelerini besteledi. Mevlevî tekkelerinde okunan *Mevlevî mukabelelerinin başında âyinden önce okunan Rast Naat, Segâh Âyin, Segâh Kurban Bayramı Tekbiri*, kutsal emanetlerin ziyareti sırasında okunan *Segâh Salât-ı Ümmiye; Mâye Cuma Salâtı ve Dilkeşhâveran Gece Salâtı, Rast Darb-Türkî Naat ve Sofyan Tevşih, Nühüft Durak, Nühüft İlahî, Nühüft Tevşih, Nevâ Kâr, 2 Pençgâh Beste, Hisar Devr-i Kebîr Beste, Nevâ-kâr* gibi önemli şaheserleri vardır. Bunların pek çoğu dinî musiki ürünü olup İran şairi Hafız'dan bestelediği ünlü *Nevâ-kâr'ı* ise din dışı Türk musikisinin unutulmaz değerleri arasında yer alır (Öztuna, 1971: 485; YTA, 1985: 1392; Ak, 2000: 99-104).

Ne harâbî ne harâbâtîyim

Kökü mâzîde olan âtîyim

Diyen ve sanatının ilk yıllarında, Türk şiirini Avrupa şiiri gibi, eski Yunan ve Latin şiir kültürüne bağlama fikrinde

olan Yahya Kemal'in⁶ şiirlerinde Buhûrî-zâde Mustafa İtrî Efendi'nin ayrı ve özel bir yeri vardır. Onun şiir anlayışının temelinde başta musiki olmak üzere tarih, vatan, mekân, klasik

şiir, sonsuzluk duygusu ve korkuya dönüşmeyen ölüm kavramları vardır.

Yahya Kemal'e göre Batılı olmak hevesiyle, Türk tarih ve kültür zenginliği göz ardı edilmemelidir. Onun duygu ve düşüncelerine, Türk tarih ve geleneksel kültür unsurları kaynaklık eder.

Yahya Kemal, Osmanlı kültür ve medeniyetinin önemli unsurlarından birisi olarak musikiyi görür. Onun duygu ve düşünce dünyasında, musikinin daima önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Şaire göre, temelinde musiki bulunan halis bir şiir fena okunabilir, lâkin sahte bir şiir, asla iyi okunmaz. Nedim'in, dillerde gezer çok meşhur bir mısraı (*Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun*)nda altı kelime vardır. Şair, bu altı kelimeyi deruni ahenk gücüyle belli bir istifte tecelli ettirmiştir. Bu kelimelerin hiç biri fazla veya eksik olmayıp, yerinden oynayamaz. Bunların altısı birden, bir musiki cümlesi teşkil etmektedir. Yani her biri münhasıran o mısraın musikisini ifade eden bir ayardadır. Bir şiiri, bütün musiki akışıyla anlamak,

⁶ Kültür ve edebiyatta sürekliliğin önemine inanan Yahya Kemal, 2 Aralık 1884'te tamamen bir Türk şehri olan ve bugün Makedonya sınırları içinde bulunan Üsküp'te doğdu. Rumeli fatihlerinden köklü bir aileye mensuptur. İlköğrenimini Üsküp'te yaptı. Ortaöğrenimine Üsküp ve Selanik'te devam etti. Çocukluk yıllarından itibaren iyi bir millî bir terbiye aldı. 13 yaşında annesini kaybetmesi, onu çok etkiledi. Ölüm şairi olmasında herhalde bunun payı çoktur. 1897 Türk Yunan Harbi dolayısıyla millî heyecanı iliklerine kadar yaşadı. 1902'de İstanbul'a gelerek Vefa İdadisi'nde eğitimini tamamladı, 1903'te Paris'e gitti. 1912'de İstanbul'a dönerek Darülfünun'da hocalık yaptı. İstiklal savaşı yıllarında millî mücadeleye destek verdi. Daha sonra Urfa milletvekili oldu. Çeşitli yerlerde elçilik yaptı. Fransa'da kaldığı yıllarda tarih ve coğrafyada Türklüğü araştırarak yüksek bir tarih, edebiyat, şiir ve milliyet şuuruyla yurda döndü. *Kökü mazide olan bir atının* şairi olarak, Türkiye'de şair ve şiire ayrı bir itibar kazandırdı. Modern Türk şiirinin mutlaka klasik gelenekten beslenmesi gerektiği konusuna vurgu yaptı. 1941'de emekli olan Yahya Kemal, 1958'de İstanbul'da vefat etti. Kabri Rumelihisarı'ndadır. Şiir ve nesir türünde eserleri vardır: *Kendi Gök Kubbemiz, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Rubailer ve Hayyam Rubailerine Türkçe Söyleyiş. Nesir kitapları: Aziz İstanbul, Eğil Dağlar, Siyasi ve Edebi Portreler, Siyasî Hikâyeler, Edebiyata Dair, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, Tarih Muhasebeleri, Bitmemiş Şiirler, Mektuplar, Makaleler, Pek Sevgili Beybabacığım.* Yahya Kemal'in ilk dönemlerinde olduğu gibi bir grup Türk müzisyenin, bir millî hazineyi elde tutmak isteyen gelenekçilerin aksine, tamamen Batı müziğine yöneldikleri görülür. Bu sanat insanlarının, Batı müziği kullanılış eğiliminin aynı zamanda diğer bütün alanlarda da gerçekleştirilmesi gerektiği görüşünü benimsemişleri bilinir. Yine onlara göre, Osmanlıca konuşma yerine Avrupa dilini, Türk kahvesi yerine Frenk kahvesini ve Türk tütünü yerine İngiliz tütününü kullanmak lazım idi. Bütün bunlardan sıyrılmış bir Türkiye, Paris, Londra yahut Berlin'in herhangi bir banliyösüne dönüşecektir. Böylece Türkiye, Avrupa dünyasının uydusundan başka bir şey olmayacaktır. İki taraf arasındaki şiddet ve bazen hayret uyandıracak derecelere ulaşan kavga'nın sebebi budur. Bu hâl, sakınılması gereken vahim bir durumdur (Gökçen 2004/2: 203).

duymak, benimsemek ve ondan sonra okumak lazımdır (Beyatlı 1990: 3-5).

Yahya Kemal'e göre şair, manzumeyi teşkil eden mısralardaki kelimeleri milletin dilinden almıştır. O kelimelerin ölçüsünü millet tayin etmiştir. Şair, herhangi bir kelimenin ölçüsünü, nasıl mısra içinde bozmuyorsa okuyan da bozamaz. Bozarsa bir milletin kelimesine ve şairin kelimeye verdiği ölçüye ihanet etmiş olur. Şiir, güfteden önce bir bestedir. Mısralarında nağme hissedilmeyen bir şiir, sadece bir güftedir ki onu nesir sahasına atarız. Aslında gerçek bir şiirin her mısraının bir beste olması gerekir (Beyatlı, 1990: 7-8).

Türk musiki tarihinde olduğu gibi, şiiri hiçbir zaman müzikten ayrı düşünmeyen Yahya Kemal'in, en sevdiği musiki üstadı ve bestekâr İtrî'dir. Eski Musiki adlı şiirinde geçen şu mısralar, onun eski musiki, İtrî ve Dede Efendi hakkındaki görüş ve düşüncelerini özetler bir mahiyet arz eder:

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.
Açar bir altın anahtarla rûh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını

Ve seslenir büyük *Itrî*, semâyı örten rûh,
Peşinde dalgalanır bestesiyle Seyyid Nûh,
O mutlu devrede İtrî'ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı Hafız Post...
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karışır mûsikîyle, göstermiş.
Bu yaz kemençeyi bir dinledinse Kanlıca'da
Baharda bir gece tanburu dinle Çamlıca'da.
Bu sazların duyulur her telinde vatan,
Sihirli rûzgâr eser daima bu topraktan.
Evet bu eski nesil bir şerefli âlem açar,
Duyuşta ince zamanlardan inkırâza kadar.
Yüz elli yıl, sıra dağlar birer birer yücelir
Ve âkıbet Dede'nin anlı şanlı devri gelir.
Bu mûsikîyi, o,son kudretiyle parlattı;
Ölünce, ülkede bir muhteşem güneş battı
(Beyatlı 2007: 22).

Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi, Yahya Kemal'in şiirlerinde farklı bir şekilde dile getirilmiştir. Bestekârlığı yanında iyi bir yorumcu (hânende), neyzen, şair ve hattat olan İtrî hakkında, Yahya Kemal tarafından kaleme alınan şiir şöyledir:

İTRÎ

Rıfkı Melûl Meriç'e

Büyük İtrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihângîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i.
Tâ Budin'den Irâk'a, Mısır'a kadar,

Fethedilmiş uzak diyârlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.
Mûsikisinde bir taraftan dîn,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehriyân,
Mâvi Tunca'yla gür Fırât akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış.
Çok zaman dinledim Nevâ-Kâr'ı,
Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh:
Dağılırken "Nevâ"nın esrârı,
Başlıyor şark ufuklarında vuzûh;
Mest olup sözlerinde her heceden,
Yola düşmüş, birer birer, geceden
Yürüyor fecre elli milyon rûh.
Kıskanıp gizlemiş kazâ ve kader
Belki binden ziyâde bestesini,
Bize mîrâsı kaldı yirmi eser.
Na'tıdır en mehîbi, en derini.
Vâkıâ ney, kudüm gelince dile,
Hızlanan mevlevî semâyle
Yedi kat arşa çıkmış Âyîn'i.
O ki bir ihtîşamlı dünyâyâ
Ses ve tel kudretiyle hâkimdi;
Âdetâ benziyor muammâyâ;
Ulemâmız da bilmiyor kimdi?
O eserler bugün defîne midir?
Ebediyette bir hazîne midir?
Bir bilen var mı? Nerdeler şimdi?
Öyle bir mûsikîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda,

Muhtemel görmüyor henüz gönlüm;
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle, zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmiyen bir ummanda
(Beyatlı 2007: 9-10)

Yahya Kemal, yukarıda da görüldüğü gibi yedi bentten oluşan, *öz musikimizin piri* şeklinde vasıflandırdığı İtrî ile ilgili olarak kaleme aldığı bu ölümsüz şiirinde, öncelikle İtrî'nin eserlerini tanıtır. Yahya Kemal, bu şiirinde, bayram namazlarında okunan saltanatlı tekbir, Budin'den Irak ve Mısır'a kadar yedi yüz yıl süren hikâyemiz, Türk musikisinin İtrî'nin eserlerinde Boğaz, Tunca ve Fırat nehirleri gibi aktığı, aynı şekilde onun eserlerinde tarih boyunca yaşadığımız üzüntü, şevk ve zaferlerin yanında yer ve gökte cereyan eden her türlü güzel sesin bulunabileceği, din dışı Türk musikisinin en büyük eseri Nevâ-kâr'ı ile kendisi gibi milyonlarca insanın mest olduğu, Mevlevi semaında âyinden önce okunan heybetli ve derin naatını, ney ve kudümün verdiği coşku ile yedi kat arşa yükselen âyini gibi İtrî'nin eserlerinde öne çıkan konuları ana hatları dile getirir.

Geçmişten günümüze gelinceye kadar, Türk edebiyatında İtrî ile ilgili en güzel

şii kaleme alan Yahya Kemal, şiirinin son mısralarında da, define özelliği taşıyan binden fazla eserin yok oluşuna üzülür. Şair, burada önemli eserlerin sahibi ve yeri kolay kolay doldurulamayacak bir sanatçı olan İtrî'nin pek çok âlim tarafından tanınmamasından ve değerli bestelerinin kaybolmuş olmasından duyduğu üzüntüyü de içli bir şekilde dile getirir. Ayrıca Yahya Kemal, *Süleymaniye'de* Bayram Sabahı adlı şiirinde de İtrî'nin meşhur Tekbir'ine şöyle vurgu yapar:

Büyük Allah'ı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı *Tekbîr* oluyor tek bir ses;
Yükselen nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!...
Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan *Tekbîr*'i
(Beyatlı, 2007: 4)

Arif Nihat Asya'nın⁷ tam iki yüz mısralık naat nazım türü ile kaleme aldığı şiirin yorumu yapılacak olsa, belki sayfalar tutan bir yazı kaleme almak gerekir. Okuyucular, Mehmed Akif'ten, Yahya Kemal'den, Necip

Fazıl'dan beri, bu kadar güzel bir peygamber şiiri okumamıştır. Ahmet Kabaklı'nın, *Poem denilebilecek uzun bir şiir* şeklinde tarif ettiği bu şiirin IV. Bölümünde İtrî, şöyle zikredilir:

Yüreklerden taşsın
Yine, imanlar!
İtrî, bestesinin Tekbîr'ini;
Evliya, okusun Kur'an'lar!
Ve Kur'an'ı göz nûruyla çoğaltsın
Kayışzade Osman'lar!
Na'tını Gâlib yazsın, Mevlid'ini Süleyman'lar!
Sütunları, kemerleri, kubbeleriyle
Geri gelsin Sinan'lar!
Çarpılsın, hakikat niyetine
Cenaze namazı kıldıransın!
Gel ey Muhammed bahardır...
Dudaklar ardında saklı
Âminlerimiz vardır!..
(Kabaklı, 2006: 128)

Görüldüğü gibi Arif Nihat Asya, ünlü şiirinin IV. bölümünde *Gel ey Muhammed* diyerek Hz. Peygamberi, Osmanlı döneminde edebiyat, musiki ve mimari gibi farklı alanlarda yapılan birbirinden güzel çalışmaları takdim etmek ve tanışmak için en içten duygu ve düşüncelerle günümüze davet eder. Ona göre, Hz. Peygamber gelirse Türk yeniden Türklüğüne, İslamlığına kavuşacaktır. Türk sanatı, yeniden İtrîlerin, Süleyman Çelebilerin, Şeyh

⁷ Arif Nihat Asya, 1904 yılında Çatalca'ya bağlı İnceğiz Köyünde doğdu. Öğrenim hayatına doğduğu köyde başladı. İstanbul, Bolu ve Kastamonu'da okudu. Şiire ilgisi Kastamonu'da okuduğu yıllarda başladı. Mehmed Akif'ten etkilendi. 1975 yılında vefat eden Arif Nihat, idealist bir öğretmen ve şairdir (Daha geniş bilgi için bak. Yıldız 2006: 13-55/ 368-377).

Galiplerin, Hafız Osmanların ve Mimar Sinanların boyut ve ufuklarına açılacaktır (Kabaklı, 2006: 132-133).

İslam kültür ve medeniyetinin dehası, büyük Osmanlı bestekârı ve aynı zamanda bütün insanlığın ortak değeri Buhurî-zâde Mustafa İtrî'nin 300. vefat yıl dönümünde, UNESCO tarafından 2012 yılının uluslararası İtrî yılı olarak kabul edilmiş olması, onun musiki konusunda bütün insanlık âlemi tarafından takdir edildiğini gösterir.

SONUÇ

Klasik Türk musikisinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen İtrî ile birlikte Türk musikisinin tam anlamda klasik bir hüviyete kavuşarak yoluna devam ettiği söylenebilir. Bu bakımdan ona, Türk musikisinin kurucusu ve Mimar Sinan'ı unvanı da verilmektedir. Özellikle dinî ve tasavvufi musikiyi yeni ve farklı boyuta ulaştıran İtrî'nin, teravîh namazlarında müezzinlerin uyguladığı makam değiştirme kuralının mimarı olduğu bilinir (Ak, 2000: 100).

2012 yılının UNESCO tarafından İtrî yılı kabul edilmesi ve Atatürk Kültür

Merkezi tarafından uluslararası bir bilgi şöleni düzenlenmiş olması; aynı zamanda önemli bir şair olan İtrî'nin büyüklüğünü göstermesi ve onu daha iyi tanıyabilmek adına çok yararlı çalışmalar olmuştur.

Eserleri ile insan üzerinde büyük etki bırakan İtrî'yi önemli kılan temel nokta, dinleyicinin ruhuna dokunabilmesi; sanatını, kendine özgü bir tarzda muhataba aktarabilmesi, daima musikiyi şiirle birlikte düşünmesi ve eserine ruhunu katabilmesidir.

Abdülkadir Merâgî ve Hammâmî İsmail Dede ile birlikte Türk müziğinin gelişimine yön veren üç önemli bestekârdan biri olarak, genellikle kısa ve etkili ifadelerden oluşan eserleri ile İtrî'nin, yeni ve özgün bir senteze gitmeyi hedeflediği bilinir. Şiir ve musikiyi, daima birbirini tamamlayan iki temel unsur gören İtrî'nin, sözleri Mevlânâ'ya ait olan ve Mevlevî ayinlerinde Rast makamında okunan naatı, onun tasavvuf musikisine yaptığı en büyük katkı olarak kabul edilir. Kaynaklar, onun Mevlevî musikisine yaptığı olağanüstü katkının tesadüf olmadığı ve sanatçının aynı zamanda iyi

bir Mevlevi olduğu konusuna vurgu yapar (Ak, 2000: 99-100).

Yahya Kemal'in, batı musikisinin teknik unsurlarından da faydalanarak İtrî ve Dede Efendi gibi Türk musikisinin zirve isimlerinin Türk çocuklarına iyi öğretilmesi ve ancak bu şekilde özgün bir Türk musikisi meydana getirilebileceği düşüncesinde olduğu söylenebilir.

Millet olarak Yahya Kemal'in deyiimiyle *kendi öz musikimizin piri* ve Bach'tan daha üstün bir sanatçı olan İtrî'yi gerçek anlamda tanıyıp içselleştirebildiğimiz zaman, kendi öz musikimizi daha iyi anlama şansına sahip olabiliriz. *Her milletin ruhu edebiyat musikisinde gizlidir* diyen Yahya Kemal'e göre bir millet, kendi öz edebiyat ve musikisini anlayarak ilerleyebilir. Biz de millet olarak, ancak bu şekilde istediğimiz noktaya varabiliriz (Başer, 2012: 25).

Türk milletinin, musikide kendine has bir terkibe ulaştığını, *İtrî ve Eski Musiki* şiirlerinde belirten Yahya Kemal'in, klasik Türk musikini, kolektif Türk ruhunun ifade ve ürünü şeklinde değerlendirdiği bilinir. Ayrıca onun,

geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk milletinin aynı değerler etrafında toplanmasında, musikinin büyük rol aldığı düşüncesinde olduğunu belirtmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

- AK, A. Ş. (2002).** Türk Musikisi Tarihi, 2. bs. Ankara: Akçağ Yay.
- AKÇAY, Y. (2012).** (Ed.) “Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı”, 1. bs. Gelişim Üniversitesi Yay.
- Aslan, M. (2000).** Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, 1. bs. İstanbul: Kitabevi Yay.
- BAŞER, S. VD. (2012).** “Sadettin Ökten İle Medeniyet Sohbeti”, Türk Düşüncesi Fikri-Kültürel Dergi, S. 1/ Kış.
- BAŞGİL, A. F. (2010).** Gençlerle Başbaşa, 38. bs. İstanbul: Yağmur Yay.
- BEYATLI, Y. K. (2007).** Kendi Gök Kubbemiz, 30. bs. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.
- BEYATLI, Y. K. (1990).** Edebiyâta Dâir, 3.bs. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.
- ERKAYA, F. (2011).** “Musiki Akıl İle Gönlü Birleştirir” Aylık Kültürel Aile Dergisi Moral Dünyası Kasım, S. 92.

- EVLYA Ç. (2006).** Seyahatnâme I, 1.bs. Haz. Yücel Dağlı-S. Ali Kahraman-Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- GÖKÇEN, İ. (2004).** “Yirminci Yüzyılda Türk Musikisi Bibliyografyasına Katkı”, *Folklor/Edebiyat, Halkbilim-İletişim-Antropoloji-Sosyoloji Müzik-Tarih-Edebiyat Üç Aylık Kültür Dergisi*, C. X, S. XXXVIII, (Eugène Borrel, *Contribution a la Bibliographie de la Musique au XXe Siècle*)
- KABAKLI, A. (2006).** “Gel Ey Muhammed Bahardır”, Arif Nihat Asya, 1. bs. İstanbul Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- KÖSEOĞLU, N. (2006).** (Ed.) Arif Nihat Asya, 1. bs. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- ÖZASLAN, M. (2005).** “Etnomüzikoloji Üzerine Yeni Bir Kitap Kültürel Müzikoloji”, Bilge Yayın Tanıtım Eleştirisi Dergisi, S. 45, Yaz.
- SÂLİM E. (2005).** Tezkiretü’ş-şu’arâ, 1. bs. Haz. Adnan İnce, Ankara: AKM Başkanlığı Yay.
- ÖZTUNA, Y. (1987).** Türk Musikisi - Teknik ve Tarih, 1. bs. İstanbul: Türk Petrol Vakfı Lâle Mecmuası Neşriyatı (Kent Basımevi).
- ÖZTUNA, Y. (1971).** “Buhurî-zâde Mustafa İtrî Efendi”, Türk Ansiklopedisi, 1. bs. Ankara: MEB Basımevi, C. XIX.
- ŞENER, H. İ. (1995).** Kasîde-i Bürde Kasîde-i Bür’e ve Su Kasidesi, 1. bs. İzmir: İrfan Kültür Derneği Yay.
- TAŞDİKEN, M. (1980).** İtrî, 1. bs. İstanbul: Kalem Yayıncılık.
- URALER, A. (2009).** “Hz. Peygamber’in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiyye Bint Abdilmuttalib” *İlmî Dergi-Diyanet*, C. 45, S. 2, Haziran.
- UYGUN, M. N. (2012).** “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ne Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türk Musikisi”, Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı, 1. bs. Haz. Yusuf Akçay, İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yay.
- YAHYA B. S. E. (2006).** Tarikat Kıyafetleri, “Tarikatlarda Kullanılan Tâclar (Fütüvvet-i Esrâr-ı Tâc-ı Saâdet ve’l-edeb-Derviş Âletleri (Kudüm, Vurmalı Sazlar, Cilbent, Keşkûl, Mengüş, Teslim Taşı, Nefir)” 1. bs. Haz. Tayşi, M. Serhan-Aşkar, Mustafa, İstanbul: Sufi Kitap.
- YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, (1985).** “Buhûrî-zâde Mustafa Efendi veya Çelebi (İtrî)”, C IV, 1. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat,
- YILDIZ, S. (2006).** “Arif Nihat Asya’nın Hayatı ve Şahsiyeti”; Arif Nihat Asya’nın Eserleri” Nevzat Köseoğlu (Editör), Arif Nihat Asya, 1. bs. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- www.dunyabizim.com(28.03.2012);w
ww.on5yirmi5.com/genc/(28.03.
2012);www.kimkimdir.gen.tr
(28.03.2012)**